

אימוץ – מעמד ההורים הביולוגיים ובני המשפחה המורחבת

תיקון 8 לחוק האימוץ ותיקון 24 לחוק הסיוע המשפטי: המשמעות של התיקונים הנ"ל – הבנה עמוקה לחשיבות הייצוג בתיקי אימוץ. מדובר בהתערבות מהותית של המדינה באוטונומיה ההורית ובתא המשפחתי, ולא יעלה על הדעת שבתיקים אלו לא יהיה ייצוג להורים. במתן אפשרות ייצוג זו המדינה מקיימת את חוקי היסוד. יום זה מאגד את כל העוסקים בתחום, הלשכה לסיוע משפטי, משרד הרווחה, שופטים, אקדמיה ועורכי דין. לתפיסתנו אין מדובר בהכרח בהליך אדברסרי רגיל בו יש תובע נתבע ושופט, כשהשאיפה היא להיות הצד המנצח... הרצון המשותף לכולם הוא להביא לתוצאה הטובה ביותר בנסיבות העגומות לקטין ולהוריו. רק בתכלול הידע המקצועי ניתן יהיה להגיע לתוצאה הטובה. מילת המפתח – ענווה. בידיעה שמדובר בהליך חורף גורלות, לשמו צריך לשתף פעולה לטובת הענין. עו"ד שני שדה מהלשכה המשפטית בת"א מונתה לאחראית אימוץ ארצית של האגף.

אופן בחינת מסוגלות הורית בתיקי אימוץ

עו"ד שני שדה

ההורים הביולוגיים הם החוליה החלשה ביותר בחברה. תיקון 24 קבע כי הסיוע המשפטי נותן ייצוג אוטומטי ללא בחינת זכאות כלכלית בתיקי אימוץ תמיד בערכאה ראשונה ובכפוף לבדיקת סיכוי משפטי – בערכאת הערעור.

הפסיקה כבר עמדה על חשיבות גידול הקטין במשפחה הביולוגית. זכותו של כל הורה וזכותו של כל ילד. גם הגשמתה של זכות זו היא חלק מטובת הילד.

שני שלבים: א. האם מתקיימת אחת מעילות האימוץ? ב. האם טובת הקטין להיות מוכרז כבר אימוץ?

בכל התיקים שבדקנו למעט תיק אחד ביהמ"ש אימץ את חוות דעת המומחה והורה על אימוץ סגור תוך ניתוק הקשר.

הדרישה בבסיס סעיף 13א לחוק האימוץ – היעדר מסוגלות הורית. מדובר בעילה שבוחנת פני עתיד את פוטנציאל ההורות, השאלה היא איננה אם רוצה לגדל אלא אם מסוגל לגדל. נקבע כי לא די בעובדה שהורים הטבעיים לא יכולים לספק פיזית את צרכיהם של הקטינים אלא היעדר יכולת להיענות לצרכים הבסיסיים של הקטינים. הבעייתיות בלב ההליך מתחדדת נוכח פסיקת ביהמ"ש שלפיה בהינתן שינוי נסיבות מהותי או זמן רב שחלף מהמבחן המסוגלות הורית האחרון – ניתן לפנות לערכאת הערעור.

שני צמתי החלטה עיקריים: 1. קביעת שירותי הרווחה שההורה אינו מסוגל לגדל את ילדו. 2. חוות הדעת שניתנת ע"י המומחה בתיק ביהמ"ש. למרות הבדיקה הכפולה הזאת ההליך אינו חף מבעיות. חלק מהבעיות הן הקושי המובנה בעצם בדיקת המסוגלות ההורית. עולה השאלה על מה נכון שיתבסס ביהמ"ש - על חוות דעת המומחה, על התסקירים או על שניהם?

במושב זה ננסה למפות את הבעיות. כל אחד מהדוברים בפאנל הוא הבכיר בתחום.

עו"ד בתיה ארטמן היועצת המשפטית של משרד הרווחה והשירותים החברתיים:

הדרכים לאימוץ: א. הסכמה ב. הכרזה כבר אימוץ

העילה של היעדר מסוגלות הורית נוספה בשנות ה-80 לאחר וועדת עיוני ואז נוספה עילה זו בסעיף 13 א (7). יש מצבים שההורה הכניס עצמו אליהם (סמים, נכנס לכלא) ויש מצבים בהם ההורה לא הכניס עצמו להיעדר המסוגלות ההורית לדוגמא מחלת נפש וכו'. הצפי בעתיד לתפקוד/היעדר תפקוד

ההורה הביולוגי כשהזמן הוא זמן ילדי ולא זמן של בוגר כי יש משמעות שונה לזמן מנקודת מבט הילד.

הדרכים להוכחת העילה:

ע"פ התקנות בקשת האימוץ מתבססת על תסקיר של עו"ס ע"פ חוק האימוץ, במצורף הוכחות התומכות בטענות התסקיר. למרות שביהמ"ש הכיר במומחיות העו"ס לחוק האימוץ (הוא רוכש ניסיון בעבודה סוציאלית בשלבים שונים) אמנם התסקיר לא מוגש בדרך פקודת הראיות כחוות דעת של מומחה, אם כן יוגש ככזה נראה למרצה כי יש לראות בכך כחוות דעת מומחה לכל דבר. כדי שביהמ"ש יסטה מההמלצה שבחוות הדעת צריך שיהיה לכך נימוקים מיוחדים ונסיבות מיוחדות. התוצאה היא שחוות הדעת בכוחה לחרוץ את גורל ההליך. המחוקק לא קבע מהן הבדיקות הנחוצות לצורך בדיקת מסוגלות הורית. ישנן חוות דעת קצרות וארוכות, ע"י בודק אחד או כמה בודקים, השופטים פורת מת"א ומקייס מראשלצ ניסו להתוות כללים מנחים לחוות דעת מסוגלות הורית – אך הדבר אינו מחייב...

וועדת תכנון טיפול – וועדה בקהילה שממליצה על תכנית טיפולית לקטין הכוללת סיוע הניתן ע"י רשויות הרווחה.

כיום המצב הוא שגם בערכאת הערעור תינתן חוות דעת מומחה. השאלה – האם ביהמ"ש של הערעור צריך להיזקק לחוות דעת מומחה. לאחרונה – מחוזי פסק בנסיבות חד משמעיות האשה נמצאת באשפוז פסיכיאטרי רצוף, היא בעצמה לא מסוגלת לדאוג לענייניה – מונה לה אפוט' - ובטח שלא לענייני הקטינה. ביהמ"ש המחוזי, בגלל שהיה שינוי מצב, האם עברה מאשפוז להוסטל, ביהמ"ש ביקש ממומחה שיתן דעתו מתי ניתן יהיה להעביר את האם בדיקת מסוגלות הורית. המרצה לא מבינה כלל את פסיקת המחוזי הנ"ל. סד הזמנים שנקבע בחוק מאוד קצוב. חוות הדעת הנ"ל הוגשה לביהמ"ש לאחר 6 חודשים כשהדיון בערעור 9 חודשים ארך. כשהיה ברור לכולם שלאם יש חוסר מסוגלות הורית.

חוות הדעת גורמות כאן לעיכובים בפסק הדין, בנסיבות הנ"ל לדעת המרצה לא היה כלל צורך בדרישת חוות דעת חדשה בערכאת הערעור. טוענת שגם בערכאה הראשונה במקרה הנל לא היה צורך למנות מומחה במקום כ"כ מובהק כנ"ל.

לדעת המרצה יש למצוא פתרון בחקיקה לכל נושא הבדיקה. למה צריכה להתייחס הבדיקה – היום יש רק קווים מנחים אך אין חובה ללכת לפיהם. כאשר הורה לא הלך בדרך התכנית הטיפולית אולי אין צורך בחוות דעת. יש לבחון את שאלת הרצף בדיונים. מה קורה עם שאר הראיות?, אולי צריך בשלב יותר מוקדם בביהמ"ש לנוער בתיק הנזקקות כי רוב התיקים מתחילים שם – לבנות את התיק כדי שקטין שזקוק לבית חלופי יגיע לבית יותר מהר.

עו"ד ד"ר רונן דליהו: התמודדות מול חוות הדעת בייצוג הורים ביולוגיים

הליך אימוץ עובר הרבה מסננות עד שמגיע לביהמ"ש, עו"ס, השירות למען הילד וכו', מרבית המקרים ההליך כבר כ"כ לעוס עד שאמור להגיע לאימוץ בסופו של ההליך.

בעייה מערכתית לדעת המרצה – משקיעים פחות מאמצים בתוך הקהילה, יש מקרים שיכולים להיפתר בתוך הקהילה, לא מדבר על מקרי קצה..

אחד המקרים – אמא נרקומנית קשה, אבא אלוהוליסט, היחידה שטיפלה בקטינים היתה הסבתא. פתחה לעובדת סוציאלית את הדלת בלי מכנסיים, מסתבר שזה היה הזוג היחיד שהיה לה שהיתה מכבסת בזמן שהיתה בבית. לכן הסתובבה בתחתונים.... קצת עזרה כלכלית היתה פותרת זאת.

בדיקת מסוגלות הורית – אין דבר כזה, מדובר בכמה בדיקות אישיותיות שאמורות לנבא מסוגלות הורית. המרכיב השני הוא תיאוריות פסיכודיאגנוסטיטיות שאינן רלוונטיות לנושא הדיון. פרופ אבי שגיא

שוורץ טוען שהבדיקות המוכרות לא נועדו לבדוק מסוגלות הורית. קשה מאוד באמצעותן לחזות מידת המסוגלות. חוקרים ממליצים לבטל את המבחנים המקובלים הנ"ל, למשל מבחן רורשאך – כתבי דיו...

בעיה שלישית: עצם תקפות הבדיקות – כל בדיקה צריכה לעמוד בדרישות של תקפות ומהימנות. תקפות תוכן – באיזו מידה כלי המדידה בוחן את התוכן לשמו נוצר... על פניו נראה כי המבחנים הנ"ל לא עומדים באף אחד ממבחני התקפות והמהימנות..

לדעת המרצה מבחנים אלו יכולים להוות רק נדבך אחד, במסגרת השיקולים של ביהמ"ש.

הפסיכולוג דוד יגיל: יכול לתת קנה מידה לענין מבנה האישיית אך לא לענין מסוגלות הורית, מוצע לבסס את חוות הדעת על חומרת הפתולוגיה של ההורים, משך הפתולוגיה הצפויה,

מחקרים קובעים כי אחת הבעיות של הבוחנים היא שהם יכולים להיות מוטים נגד תרבויות שונות של ההורים הביולוגיים. מיעוטים וכו'. אין מבנה מוכתב מראש של חוות הדעת.. איש הישר בעיניו יעשה. המרצה קורא לישר קו בעניין. בתי המשפט מטילים אחריות רבה על המומחים אך אינם מנחים. קיימות הנחיות של השופט פורת, 1991, ולאחרונה של השופטת מקייס – הנחיות אלו נתנו איזשהן נקודת פתיחה, אך אינן מחייבות ואינן קיימות בכל ההליכים.

יש מקום שהמומחה יקבל ישירות ממוסדות החינוך חומר ולא רק דרך התסקיר. בעיה נוספת בחוות הדעת – אין ספק שחורצת גורלות. בד"כ מערערים על חוות הדעת רק במסגרת ערעור על פסה"ד עצמו. שאלות הבהרה מאפשרות להתכונן לחקירה ראשית/נגדית, אך אין לעוה"ד שום כלי להתמודד עם המומחה. יכול להיות שכדאי שעוה"ד יקנו שעות באמצעות הסיוע המשפטי כדי להתמודד מול חוות הדעת. שפסיכולוג ייעץ לעוה"ד כיצד להתמודד.

רוב המומחים מתמנים ע"י היועץ המשפטי והשירות למען הילד מממן אותם. זה יוצר בעייתיות לגבי הנאמנות של המומחה כלפי הגורם שמשלם לו. יש בעייתיות גם בענין התנהלות ההורים הביולוגיים שלא תמיד משתפים פעולה מלאה עם ההליך, מאחרים, לא מגיעים וכו', מה שמשחק לידי חוות הדעת.

בעייה אתית: מצד אחד הלקוח הוא ההורים הביולוגיים, מצד שני יש ילדים בתוך.

עו"ד שדה - השירות למען הילד פועל בשני כובעים – בהליך ההכרזה כבר אימוץ וכן לדאוג לילדים לאימוץ למשפחות מאמצות.

אורנה הירשפלד מנהלת השירות למען הילד:

מי שמתמנה כמומחה מטעם ביהמ"ש אינו נותן חוות דעת מטעם השירות למען הילד – דבר זה הופרד, אך נכון שמבחינה מימונית השירות למען הילד מממן.

סיפור: הוגשה בקשה לפי סעיף 12 ג, אם נרקומנית, אחים חלקם מתפקדים חלקם נרקומנים, היה ניסיון לעזור לה להיגמל. הקטין גדל בבית הסבים אך הסבים כבר לא יכלו יותר.. לא הצליחו לגייס דודים.. הסבים רצו לנסוע לחו"ל והקטין עמד להישאר חודש ללא מבוגר אחראי. זאת היתה תקופה שהדיונים היו בביהמ"ש המחוזי אצל השופט זיילר. השופט זיילר פנה באופן אישי לאם – רוצה לראות אותך משתקמת, תעשי הכל כדי שלא נצטרך לקבל החלטה לפי סעיף 12 ג. הרגשתי באותם ימים כאילו מוטלת עלי חובה אישית, ניסיתי להעיר את האם אך הדבר לא צלח, היתה החלטה על בר אימוץ, נמסר לאימוץ – לפני 20 שנה, לימים האם נפטרה ממנת יתר של סם. ביהמ"ש אמר שילדים יוצאים לאימוץ רק משעה שנעשה הכל כדי לסייע להורים...

ענינו של ילד... שיקום המשפחות נעשה בתוך הקהילה במסגרת וועדה בין מקצועית, ובמסגרת זו נעשה הדו"ח הפסיכוסוציאלי,

שירותי הרווחה בשנים האחרונות יש הרבה מאוד תכניות שיקומיות בתוך הקהילות, אך עדיין יש בעיות. לא כל רשויות הרווחה מקבלות אותם תקציבים ומשאבים, מה מסגרת הזמן בה ננסה ליתן את העזרה בקהילה? הרבה מהבעייתיות נוצרת עקב כך שנעשית עבודה שיקומית, אך מגיעים לביהמ"ש ומקבלים תחושה כאילו צריך להתחיל מהתחלה... צריך לקחת ברצף בחשבון גם את התקופה הקודמת... צריך לקצוב סדרי זמן. מתכוונים להתחיל בפילוט: משפחה קבועה מיטיבה. בית קבוע הוא בית ההורים הביולוגיים או אימוץ...

דו"ח פסיכוסוציאלי – יש הרבה תיקים שנחתכים בחוות הדעת. המרצה סבורה שיש ליתן משקל יתר לדוח הפסיכוסוציאלי שבדק את מידת הרצון והנכונות של ההורה למלא את צרכיו של הילד וגם את היכולת לעשות זאת הלכה למעשה, בודקת לא רק את הפוטנציאל את התפקוד בשטח. מדובר בדוח דינמי משתנה, המתייחס לחיים האמיתיים, הדו"ח נכתב במסגרת של קבוצת אנשי מקצוע. לכן גם הדיונים בוועדות ההחלטה וכו'. בודק לבד יותר מושפע מביהמ"ש ויותר מוטה מעצמו...

קיימת ביקורת על חוות הדעת הפסיכוסוציאלית כאילו היא אינטרסנטית, מצד שני אדם צד ג' אינו מחוייב לתוצאות חוות הדעת לכן לעיתים חוות הדעת של הפסיכולוגים המומחים אינן ניתנות ליישום במציאות, הן מנותקות.

ההחלטות על אימוץ הן ההחלטות הקשות ביותר לדעת השופטים. יש חשש גדול גם של העובדים הסוציאליים לפנות לתיקי אימוץ. אבל בגלל אלמנט הזמן הילדי אסור לדחות את ההחלטה עד אין קץ.

קטין הוצא בהיותו בן שנתיים מהבית שהה במקלט ובמשפחה אומנת, בהיותו בן שש - השופט גרוניס – הדרך הקלה היא ליתן ארכה לערכאת ערעור, ניתן להניח כי המומחית תידרש להגיש חוות דעת נוספת – באופן פרדוקסלי פגיעה בטובת הקטין אף שטובתו צריכה להיות בראש מעיינינו בגלל התמשכות ההליכים, ופוגעת גם במעורבים האחרים..

עו"ד דליהו: מקווה שאם תאומצנה המלצות וועדת גרוס לחוק האימוץ ויהיה רצף בין תיק הנזקקות לתיק האימוץ יקצר את זמן הילד. יש גם בעיות כאשר יש צוות של מומחים, כאשר אחד מוביל והיתר מתקשים לחלוק עליו וכו'...

ד"ר אהרון פלשמן פסיכיאטר למבוגרים ילדים ונוער ומטפל משפחתי:

כל תיק אימוץ הוא טרגדיה. ברירת המחדל היא שילדים נשארים בבית. התהליך של התגברות על ברירת המחדל כפול: 1. להעביר את התיק לביהמ"ש – כאן הרשויות סגרו את דעתן. 2. התהליך של ביהמ"ש הוא לפתוח את הדברים מחדש. צריך לשמוע את השאלות מחדש. פעם שוחחתי עם השופט פורת והסכמנו כי הליך חוות הדעת הוא לפתוח הענין מחדש עד שאני מספר לעצמי את הסיפור מחדש. כל אחד צריך לעשות את התפקיד שלו. התפקיד שלי ככותב חוות הדעת הוא לפתוח את השאלות מחדש. אין דרך אובייקטיבית לבדוק מסוגלות הורית. בעניינים בין אישיים אין דרך אובייקטיבית. הכלי העיקרי העומד בידי המומחה – חמלה... השופט צריך לראות בחוות הדעת של המומחה את החמלה כלפי הקטין וכלפי המשפחה משתקפות מחוות הדעת.

האינטרקציה צריכה להיות מלאה וחשופה כאשר השופט יראה בעיני רוחו מה בדיוק קרה בחדר עם הילד ועם ההורים. זה מה שהמומחה צריך לדרוש מעצמו והשופט צריך לדרוש מהמומחה

ההורה צריך לחוש את החמלה, צריך לחוש שרוצים לשמוע אותו. למשל סכיזופרן – לא מספיק שהורה סכיזופרן, השאלה איך הוא מתמודד עם זה..

מעמד המשפחה המורחבת בהליכי אימוץ

מוריה בקשי: האמנה לזכויות הילד מתייחסת להליכי אימוץ, זכויות המשפחה הביולוגית וכן כי האימוץ יתייחס למוצאו האתני של הילד ותרבותו..

מקומה של המשפחה המורחבת – 1. מה הם המאמצים שהמדינה צריכה לעשות בענין המשפחה המורחבת כאשר ההורים לא מסוגלים לגדלו. 2. מה המעמד שיש ליתן למשפחה המורחבת בביהמ"ש בהליכי אימוץ.

פס"ד דנ 6211/13 שהפך ברוב דעות את פס"ד הערעור. בן לאם ממוצא אתיופי. הוגשה בקשה להכריזו כבר אימוץ. שהה בבית ילדים בהיותו בן שנה הועבר למשפחת אומנה המיועדת לאמצו. סמוך לאותו מועד עלה רצון הדודה לאמצו שהבשילה רק לאחר 8 חודשים. ביהמ"ש קבע כי אמנם הדודה כשירה אך בשלב המאוחר בו מדובר טובתו של הילד היתה להשאירו במשפחת האומנה המיועדת לאמצו. כבוד הנשיאה: עוצמתו של קשר הדם כשמדובר במשפחה מורחבת אינה כפי שמדובר בהורים ביולוגיים, אך רצוי לשקול זאת שכן כך זוכה הקטין ביתרון ובהשתייכות לעדה מסויימת,

החלטה אחרת תמר סנונית פורר נתנה מעמד לסבא וסבתא – החלטה שנהפכה בערעור אך בחינת הותרתו בחיק המשפחה המורחבת נותרה על כנה...

השופטת אילה פרוקצ'יה:

גם בפסיקת ביהמ"ש העליון שעוסק בייסורים בנושא האימוץ, בפסקי הדין המבנה המושגי איננו ברור, הדגש ניתן על בירורה הקונקרטי של הסיטואציה ופחות על הבנה מושגית..מאחר והמבנה המושגי איננו ברור המחלוקות במקרי גבול חריפות. נקודת המוצא בחיים ובמשפט שהזכות למשפחה היא מהזכויות הטבעיות, זכות חוקתית הנגזרת מכבוד האדם, זכות לזיקה מתמשכת למשפחה הטבעית, זכות ההורים הביולוגיים לחנך את הילד שלהם וזכותו של הילד לגדול בחיק ההורים הטבעיים ולהתחנך על ידם ודרך זו לממש את קשר הדם וזיקת ההשתייכות למקורותיו. הנל מביא לזכות האוטונומיה של התא המשפחתי הטבעי. לאור הנל, כל פגיעה בתא המשפחתי הטבעי הוא בגדר פגיעה באוטונומיה של המשפחה. לכן נקודת המוצא של דיני האימוץ והמשפט החוקתי העומד ברקע דיני האימוץ, כל פגיעה של המדינה בזכויות אלו שמורה למצבים קיצוניים בהם התא המשפחתי לא יכול לספק את צרכיו הבסיסיים והישארותו בתא המשפחתי מסכנת אותו.

הקשיים הגדולים מתעוררים במקרי גבול. עולה השאלה מהי טובת הילד בהליכי אימוץ לעומת טיפול והשגחה. שאלת הזמן כאשר הילד כבר מופרד. מה המשמעות של הסכמת האם לאימוץ, באילו נסיבות נתיר לה לחזור בה מההסכמה, מה רמת אי המסוגלות ההורית שתצדיק הוצאה מהבית. איזה משקל צריך לתת לזיקת ההשתייכות של הקטין למשפחה המורחבת, לעדה ולקהילה..באיזו מידה נתיר אימוץ פתוח. ומה בדבר מעמד המשפטי של ההורים המאמצים, האם יש להם זכות חוקתית?. המקור של הדילמות הוא שאין למושגים פרשנות אחידה...טובת הילד – ערכאות שונות מפרשות זאת בצורה שונה, האם טובת הילד כוללת גם את הזכות לשמור על זיקה למשפחת המוצא?, ככל שהשיקולים ברורים איזה משקל יחסי נותנים לכל שיקול במסגרת קבלת ההחלטה?.

מהי התשתית החוקתית שאליה כב' השופטת רוצה להוביל – חוק האימוץ דן בהליכים הפוגעים בזכות חוקתית גם של הילד וגם של ההורה, כחוק כזה צריך לעמוד לביקורת חוקתית של חוק יסוד כבוד האדם וחירותו, אבל כיוון שחוק היסוד הנל משריין חוקים קודמים לו אז למעשה לא ניתן לבטל הוראות שאינן עולות בקנה אחד, אך התיקונים לחוק האימוץ שהתקבלו לאחר 1992 ואילך אינם משוריינים בחוק יסוד כבוד האדם ולכן יש אפשרות לתקוף אותם. מעבר לתקיפה של התיקונים לחוק האימוץ עצמו, מבחינת יישום החוק ופרשנותו חשוב להיצמד לכללים החוקתיים על מנת ליישם בצורה נכונה את המקרים הקונקרטיים בהם יש התנגדות בין זכות הילד לשמר את התא המשפחתי...לפי רוח פסקת ההגבלה של החוק..

מידתיות - האם קיים קשר רציונאלי בין ההוצאה של הילד ממשפחתו לסכנה שהוא נמצא בה

האם קיים אמצעי פחות, האם היחס בין הפגיעה לבין התועלת הצפויה הוא יחס מידתי.

יישום - היישום צריך לצאת מנקודת מוצא שזכויות העל הן לקיים את המשפחה הגרעינית, החוקתיות של הפגיעה תותנה בנסיבות קיצוניות ביותר. העורק הראשי שמזרים את רגש השייכות הוא המשך הקשר שלו עם משפחת המוצא.

משמעות מימד הזמן.

התנאים של חזרה של אם מהסכמה שנתנה לאימוץ – התיקון לחוק

אימוץ פתוח – בד"כ נמנעים ממנו בשל הבעייתיות שלו.

המעמד המשפטי של ההורים המאמצים: קיימת פסיקה של העליון שפותחת אפשרות להכיר בזכויות חוקתיות של הורים מאמצים. כב' השופטת חוששת מכיוון זה כי לדעתה זה עלול ליצור התנגשות עם הזכויות החוקתיות של ההורים הביולוגיים, גם לא ראתה מגמה כזו בפסיקה משווה..

חוות דעת מומחים: אי אפשר בלעדיהם אך לא צריך לתת להם מעמד משפטי מכריע. גמישות בסדרי דין צריכה להיות בכל ההליכים גם בערעור, ולהתייחס לכל שינוי נסיבות מהותי. רשויות הרווחה – בגלל המתח המובנה בין הטיפול בהורים הביולוגיים לבין הטיפול במשפחות המאמצות יש להפריד את הטיפול זאת מוסדית.

השופטת תמר סנונית בימ"ש משפחה רמת גן:

נקודת המוצא הראשונה: הליך בלתי הפיך

שניה: למדינה יש משאבים כלכליים ידע ונגישות מה שמקנה יתרון בהליך המשפטי.

שלישית: היבט טובת הילד והיבט הזמן בתיקי אימוץ.

בנושא המשפחה המורחבת: כמעט בכל תיק ותיק צריכה להיות בחינה עניינית אם קיימת אכן משפחה מורחבת. מי מעורב בהתפתחות שלו מי פגע בו ומי יכול להשפיע על גורלו... ביהמ"ש צריך לבחון את תמונת העולם הרחבה של הקטין ובכלל זה את המשפחה המורחבת. מושג הסולידריות המשפחתית הוא מושג משמעותי כאן. חושבת שהמשפחה המורחבת כן צריכה להיות צד להליך והם צריכים לקבל סיוע משפטי כפי שנעשה להורים הביולוגיים באופן נפרד.

בעיות שקיימות בענין אימוץ ע"י המשפחה המורחבת: מטבע הדברים מדובר כאן תמיד באימוץ פתוח, קיים כאן קושי ויהיה קונפליקט נאמנויות מובנה בין ההורים הביולוגיים לבין בן המשפחה, אם יפרוץ סכסוך בין ההורים הביולוגיים לקרוב המאמץ זה ישליך גם על הקשר עם הקטין, ככל שהבדיקה לפני ההליך המשפטי תהא יותר מעמיקה זה יקצר את ההליכים אח"כ. צריך להיזהר מהזדמנויות יתר, שכן פרק הזמן בחייו של ילד עלול להיות על חשבון רווחתו של הקטין.

עו"ד חיה זנדברג מנהלת המחלקה האזרחית פרקליטות המדינה

בעמ 1549/07 – האם המיתה את האחות התינוקת בחבטות בראשה בנוכחות שתי הבנות הקטנות. הבנות הועברו למסגרת מוסדית, לאחר שנה ניתנה חוות דעת שהשהיה במסגרת זו אינה טובה להן והן זקוקות למשפחה. האב ביקש שהקטינות יועברו לבית אחותו – דודתן של הקטינות. השופטת פרוקצ'יה הוטרדה בפסה"ד בנקודה הבאה – לכתחילה רשויות הרווחה סברו שטובת הקטינות להיות מאומצות יחד אך נתקלו בקושי עצום למציאת משפחה אחת שתסכים לקבלן יחד. ילדים מעל גיל שנתיים ממתנים זמן רב למשפחה שתסכים לאמץ. אך גם שתי משפחות בנפרד היה קשה למצוא. את הבת הגדולה נמצאה משפחה אך לגבי הקטנה לא נמצאה משפחה. הדודה הסכימה לקבל את

שתי הבנות יחד. השופטת סברה שטובתן הברורה של הבנות הן העברתן למשפחה אחת, כדי לשמור על הקשר האחאי. בשלב הראשון הורו השופטים על חוות דעת מומחה שיידרש בדחיפות לאפשרויות השונות: העברתן למשפחה יחד, העברתן למשפחות שונות, העברתן למשפחת הדודה. חוות הדעת אמרה כי צריך לנסות לאתר משפחה שתסכים לאמץ יחד ולא – לשתי משפחות שונות. המשפחה שהסכימה לקבל את הבת הגדולה הסכימה לקבל את שתי הבנות יחד לבסוף.

אך למרבה הצער אחרי יומיים המשפחה ביקשה להחזיר את הבנות כי קרסו. אנחנו לא חיים בעולם מושלם, ולא במציאות אידיאלית, למרות הקריסה ביהמ"ש העליון הורה לרשויות הרווחה לפנות לאמצעי התקשורת בבקשה ובעקבות זאת הגיעו פניות אך לאחר מכן נסוגו כשהבינו במה מדובר. בשלב מסוים נמצאה משפחה חדשה שלא היתה במאגר ושקלטה את שתי הבנות יחד.

עו"ד רחלי ירדן:

פס"ד אחרון שהכריז על קטינה כבת אימוץ ולא נתן מעמד לסבתא מעמד בהליכים. היה שם מתח מובנה בין האם לסבתא להם היתה עדה הקטינה, רק כשהיתה בת 11 הוכרזה כבת אימוץ למרות שהגישו את הבקשה כשהיתה בת 6. כשיש הסכמה לאימוץ – לא ישמעו כלל את המשפחה המורחבת. אין חובה לעשות בירור יזום אם מי מהמשפחה המורחבת יכול לגדל את הקטין.

במקרים שמתנהל הליך לפי סעיף 13 – אם יתנו מעמד לבני משפחה יכול לשנות את התמונה.

עד לאחרונה סעיף 28 לחוק הכשרות – כשהורים מתיים.

לאחרונה תוקן סעיף 28 בזכותם של סבים ושל סבתות לקשר עם הנכדים גם אם שני הוריו חיים. אך באימוץ עדיין אין מעמד.

לאחרונה הגיעה בחורה צעירה שביקשה סיוע משפטי להסדרי ראייה עם האחות כנגד אחיה שבאימוץ פתוח.

6211/13 – העדיפות הטבעית שיש בקשר הדם אינה קשורה למוצאו האתני של הקטין אלא צורך במשפחה ובשורשים.

ד"ר איילת בלכר פריגת:

בשנים האחרונות חלו תמורות בתפישות: בתחילה ההורים היו מאוד אוטונומיים. כיום עם שינוי מוסד המשפחה כבר לא תופסים בצורה דיכטומית את עולם הילד להורים ולזרים, יש עוד שחקנים לא ממש זרים...

דיני אימוץ ילדים לא נחשבים כדיני משפחה מבחינת הדיון האקדמי..

מהי טובת הילד: הרצון הוא לתת לילדים מאומצים מה שיש לילדים ביולוגיים במשפחה נורמטיבית. אבל למה צריך להשוות את הילד המאומץ לילד ממשפחה הביולוגית שלו, אולי צריך להתייחס לשונות שלו ולכבד אותו, לא נצליח לשנות את המציאות שהיא מורכבת יותר, איך אנחנו מגדירים זכויות? – זכויות יחס – הטובה של ילד גם אם נסתכל רק על הזכויות שלו זכותו מושפעת ממערכות היחסים שהוא חלק מהן.

אחת המטרות שוועדת גרוס לקחה על עצמן הן להפוך את ההליכים לשקופים בהבניית הליכי האימוץ וקבלת ההחלטות לרמה של חקיקה.

אימוץ עם קשר

לידיה רבינוביץ

סעיף 16 לחוק האימוץ...

בעמ 185/07 השופטת פרוקציה – העקרון המנחה שטובתו של הילד משתקפת דרך כלל במיזוג במשפחה החדשה וניתוקו מהמשפחה הביולוגית.

ביהמ"ש רואה את האימוץ הסגור כמיטיב עם המשולש של מאמץ מאומץ והמשפחה הביולוגית.

יתרונות אימוץ פתוח:

שומר על קשר הקטין עם מקורותיו הביולוגיים

האימוץ הפתוח מצמצם את הקושי של ההורים ביולוגיים בעקבות האימוץ.

מחזק את הבטחון של ההורים המאמצים.

תיאוריות פסיכולוגיות מתארות את הקושי באימוץ פתוח כחושף את הקטין לחיים בצל קונפליקט נאמנויות מובנה.

יחד עם זאת ביהמ"ש אומר שצריך לבחון כל מקרה ונסיבותיו ולבחון את אפשרות שמירת הקשר.

הנשיא שמגר: את סוגיית האימוץ הפתוח יש לבחון כבר בזמן בירור שאלת הבר אימוץ כן או לא.

שלוש מסגרות שיקולים: ההורים הביולוגיים, המאמצים, וטובת הקטין.

ע"א 2169/98 הנשיא שמגר: להתחשב אם מאז הוצאתו מהוריו הביולוגיים היה קשר בינם לקטין, לשקול את מידת יכולתם של הביולוגיים לשמור על גבולות הקשר..

אימוץ פתוח נע על מנעד שבין מסירת מידע אף דרך מתווך ועד כדי מפגשים תכופים של מספר פעמים בשנה עם ההורים הביולוגיים ומשפחה מורחבת..

בחלק מפסקי הדין נותרו בקיעים – בעמ 1791/05 – ייתכן שנושא האימוץ הפתוח דורש חשיבה פתוחה ומחודשת, הצטבר בשירות למען הילד ניסיון קליני אמפירי מאימוץ פתוח.

עו"ס אביגיל סגל – מפקחת על תחום אימוץ בשירות למען הילד

אימוץ פתוח – עם קשר עם ההורה הביולוגי ו/או המשפחה המורחבת לאחר האימוץ

מקרה בו הגיעו לבית הילדים "רעים" – בית מעבר, שני קטינים בני 4 ו 6 האם היתה במצב קטטוני סכיזופרנית והאב תיפקד מבחינת פרנסה אך הוא לא הצליח לתפקד כהורה וראה בפנימייה מענה טוב עבור ילדיו. דיברתי איתו על חלופת אימוץ, שהם בסיכון בגלל המטען הגנטי ובגלל הטלטלות שעוברים. האב הסכים שיבדקו אם יש משפחה שמסכימה לאמץ. כשנמצאה משפחה חשה טילטול, האם העובדה שמסכים לאימוץ לא מעידה כשלעצמה על מסוגלות הורית שלו?

הוזמן מחקר שבדק את ארבעת הצלעות: ביולוגיים, מאמצים, ילדים ועובדות שליוו את המקרים.

בתכנית מתכוונים לעשות קבוצת למידה נוספת.

ברמת הפרקטיקה חושפים את המועמדים לאימוץ על מהו אימוץ פתוח ובודקים אם יכולים להתמודד עם כך. אימוץ פתוח עם קשר בין אחים קיים שנים רבות. מחפשים משפחות בעלות אורח חיים

דומה, גם כמקדם של שמירת קשר. בתחילת האימוץ מלווים את המפגשים וקובעים תדירות מינימלית.

2014 – נוספו 24 מקרים של אימוץ פתוח. בשנת 2014 היו 46 ברי אימוץ.

בעקבות הליווי נוצר יחס טוב בין המשפחות עד שהקשר הופך לגמיש ופתוח ללא צורך בהתערבות השירות. נושא שמירת קשר עם אחים שנמצאים בפנימייה – אתגרים רבים, לפעמים סגור כלפי ההורה הביולוגי אך פתוח כלפי האח. ישנם מקרים בהם אימוץ פתוח כלפי הדודים או הסבים.

בשנת 2014 יש 139 תיקים בהם דנים באימוץ פתוח בשירות למען הילד, בשלבים שונים של דיון. המקרים של אימוץ פתוח הכפילו את עצמם אך לא כך כוח האדם בשירות למען הילד שצריך ללוות את ההליך.

השיקול המרכזי – טובת הילד. עולה השאלה כיצד ניתן להעריך ולשקול מהי טובת הילד.

1. גיל הילד ומאפייניו האישיים. – לשמר משהו חיובי שקיים. ילדים ולא תינוקות.
2. רצון הילד ותחושותיו – היתה ילדה שאמרה שהיא רוצה להיות מאומצת רק אם יאפשרו לה קשר עם אחיה..
3. הסיכוי למצוא לילד משפחה מאמצת בנסיבות
4. דנים בשאלה זו בזמן שאלת הבר אימוץ, עיצומו של המאבק המשפטי ויש צורך לבחון זאת גם בהקשר זה
5. לא כל ההורים מעוניינים בקשר

דוגמא: תיק משפטי מהדרום ילדה שהיתה באומנה. ביהמ"ש הכריז עליה כבת אימוץ עם ביקורים אחת לשבוע לפחות. מההחלטה הזו ועד היום האב לא הגיע למפגשים..

מה המטרה של אימוץ פתוח? –

האם לבטל את החור השחור מבחינת מידע ואז ניתן להסתפק בתדירות מינימלית של קשר? יש מקרים שפגע בקליטת הילד במשפחה המאמצת.

האם המטרה היא להקל על החלטת האימוץ, בחינת הקלה על המצפון? – לא בהכרח קל יותר, לעיתים חושף את הפצע כל פעם מחדש.

אי אפשר להתעלם מזיקת קרבת הדם, אימוץ פתוח מאפשר לכאורה ליהנות מכל העולמות...

באחד המפגשים עם הורים ביולוגיים ביקשה מההורים להיכנס לנעליים של ההורים המאמצים... אחת הנשים אמרה: את חושבת שאם הייתי יודעת לענות על כך הייתי פה???

עו"ד עיינה אונגר – לטין – מייצגת הורים ביולוגיים בין היתר מטעם הלשכה לסיוע משפטי

באתי לדבר כשופר של ההורים הביולוגיים.

ההורים לא רק שיש להם בעיות מורכבות, נפשיות וכו' אלא גם אין להם פשוט את הכסף להגיע ולראות את הקטין אחת לשבוע..

אם ביולוגית פגעה מינית בילד, השופטת מילר שאלה אותה אם היא רוצה לראות קלטות. מדובר היה בקלטות שאב צילם את הפגיעה במקום להתלונן לרשויות הרווחה. הילד הוכרז כבר אימוץ.

להורים הביולוגיים אין אמון ברווחה בכלל!! אני כעו"ד אומרת להם שכדאי לשתף פעולה עם שירותי הרווחה כדי שמצב התיק יהיה אחר אך זה מאוד קשה להם כי פגעו להם בדבר הכי יקר.

בתחילת התיק אין מה לדבר עם הורה ביולוגי על אימוץ פתוח כי הוא מבחינתו הולך עד הסוף. רק אחרי שעובר כמה שלבים בסוף התיק אפשר לדבר בכלל על אימוץ פתוח.

מרבית המקרים הרווחה לא מדברת על אימוץ פתוח אלא על אימוץ סגור. פעמים רבות הרווחה מתנגדים לאימוץ פתוח. מבחינת ההורה הביולוגי אין לו אינטרס לסגור את התיק כי בינתיים הוא רואה את הקטין ובכך ימסמס גם את הליך האימוץ עצמו.

רצון של ילד:

אימוץ פתוח – בד"כ כשמדובר כבר בילדים גדולים..לא תינקות..

מרבית התיקים של אימוץ פתוח הוא רק ברמת הדיווח והצגת תמונות – אפילו לא מסירתן. אימוץ עם מפגשים – הרבה יותר נדיר.

פרופ' רונה שוז – אימוץ עם קשר

הרטוריקה בפסיקה של שינוי המגמה השוללת אימוץ פתוח אינה מתורגמת לשינוי בפועל.

נימוקים של ביהמ"ש לקביעת אימוץ סגור:

1. אימוץ סגור מקדם את טובת הילד.
2. חוסר תשתית מחקרית
3. שמים דגש על החסרונות באימוץ פתוח.
4. דעת מומחים.
5. משקל רב לדעת ההורים המאמצים.

ביקורת 1:

אימוץ סגור בלתי הפיך

ביקורת 2:

חוסר התייחסות לחסרונות של אימוץ סגור – התעלמות מבעיית הזהות שיוצר אימוץ סגור, השלכות פסיכולוגיות שליליות בטווח הארוך. בתימ"ש מתמקדים בטווח הקצר ולא בטווח הארוך.

ביקורת 3:

התעלמות ממחקרים בחו"ל שהצביעו על אימוץ פתוח שהוביל להתנהגות פחות מוחצנת ורעה, העדפה של רוב המאמצים למערכת יחסים כלשי עם האם הביולוגית, יחס חיובי לפתיחות האימוץ בקרב ההורים המאמצים.

אפשר לטעון אולי שהמחקרים הנל לא רלוונטיים כי הם מתייחסים רק לאימוץ מרצון.

המחקרים מראים שהמשך הקשר לא מערער את קליטת הילד במשפחה המאמצת..

ביקורת 4:

הסתמכות יתרה על חוות דעת מומחים..שבד"כ הם שחקנים חוזרים בביהמ"ש, שמיישרים קו עם התפיסה ששוללת אימוץ פתוח

ביקורת 5:

התנגדות ההורים המאמצים – אבל אם אימוץ פתוח היה הכלל אולי לא היו מתנגדים..

ביקורת 6: חוסר ייצוג עצמאי של ילד בהליך.. (הערה שלי: כיום יש כן ייצוג – אפוטרופוס לדין)

זכויות הילד לקשר עם המשפחה הביולוגית

זכויות ההורים המולידים לגדל את הקטין ולקשר איתו.

מסקנות:

אימוץ פתוח צריכה להיות ברירת המחדל

ד"ר מילי מאסו:

אמנה לזכויות הילד והאמנה האירופית לאימוץ. נראה שטובת הילד נגזרת מהדרך בה כל חברה מתמודדת עם האתגר שמשפחה טבעית היא הטובה ביותר.

יש חברות שמחילות את האימוץ לתוך המערך המשפחתי: חברות הילידים וביפן. בחברות אלו היו שיעבוד של ילדים וחטיפות לכן יש שם חוקי אימוץ שונים. באוסטרליה – השבט מחליט היכן יגדל הילד. אם אין אפשרות שיגדל באותו שבט יועבר לשבט אבורגינית אחר, אם לא יעבור למשפחה אחרת אבל זה רק בתנאי שיעבור איתו כל המידע על המשפחה ועל התרבות של החברה האבורגינית.

ניו זילנד – הילד עובר למשפחה אחרת בהסכמה, יש המשך של קשר יש מנגנון שקובע לאיזו משפחה ילד וההורים המולידים הם חלק ממנגנון ההחלטה הזה.

בקנדה בחבל ארץ של הנואיטים ילידים יש שלושה סוגי אימוץ רק באחד מהם זה ללא הסכמה שני סוגים הם בהסכמה כשהמשפחה המאמצת היא חלק ממשפחת הילד.

בניו זילנד רואים את הילד כאוצר של השבט.

ביפן – האימוץ נעשה כדי להמשיך שושלת של משפחה שאין לה יורשים. טובת הילד היא רווחה כלכלית, הקשרים עם המשפחה המולידה לא ניתקים. כל הצדדים מסכימים לאימוץ, הוא יכול לקרות בכל גיל. בשנת 1978 נחקק חוק אימוץ של ילדים צעירים שצריך להגן

עליהם כי משפחתם אינה יכולה לגדלם. חוק זה כתוב, אך אף אחד לא רוצה להשתמש בו – ההורים לא רוצים להשתמש בו וגם הממסד לא רוצה בכך. המסורת שומרת על המשכיות המשפחה.

בקצה השני, החברות שרואות באימוץ איום על המשפחה הטבעית – הן החברות האיטלקיות. החוק האיטלקי דומה להלכה היהודית – מצווה גדולה לגדל ילד, אבל אסור לראות בו את בנך. ההגנה היא על המשפחה המאמצת, ולא על המשפחה הביולוגית ולא על הילד, וזאת בשל החשש מגילוי עריות ובגלל חוקי ירושה. אבל, יש סידור לטווח ארוך (למעט יוצאים מהכלל – למשל, אם מניקים ילד אפשר אח"כ לאמצו. בנוסף, אם אישה חשוכת ילדים שומעת על ילד נטוש היא יכולה לאמצו בחשאי). זה מעיד על חיוניות האימוץ גם בחברות אלו.

הקטגוריה הבאה היא יצירת משפחה מאמצת שהיא חיקוי של המשפחה הטבעית – באירלנד וישראל. ברירת המחדל היא אימוץ סגור – ניסיון לחקות את המשפחה הטבעית. יש קושי לעקוב אחר שורשי המאומץ. באירלנד ברור איזה חסמים יש לעבור, אך בישראל זה נתון לשיקול דעת פקיד הסעד. באירלנד, המשפחה שמוסרת ילד לאימוץ נושאת בחובה הקעה, ורק לנשים שמולידות ילדים מחוץ לנישואין – מותר למסור אותם לאימוץ. נראה שכעת יש ניסיון למגר את ההוקעה. המנגנון הזה באירלנד הוא אדמיניסטרטיבי: יש מנגנון שחברים בו הורים מאמצים וחברים נוספים. למרות שאירלנד מקדשת את המשפחה, היא מכניסה אלמנט זר למשפחה הטבעית, וזה שהמאומץ יכול להינשא לאחיו המאומצים.

מ-1978 יש שם חוק שמאפשר למסור לאימוץ ילדים ללא הסכמת ההורים, אבל זה נדיר, ומעדיפים אומנה.

בישראל המשפחה המאמצת מחקה את המשפחה הטבעית. יש מחאה ברורה של ההורים המולידים. בישראל אפשר למסור ילד לאימוץ אפילו שבוע לאחר הלידה, בעוד שבאירלנד צריך להמתין 6 שבועות. בישראל הילד לעולם לא יקבל את תעודת הלידה המקורית שלו, ופקידות האימוץ מחליטות איזה מידע יקבל על המשפחה הביולוגית.

קטגוריה נוספת היא מדינות שבהן המשפחה המאמצת מחקה את המשפחה הטבעית, כך שגם הורים יחידים וחד-מיניים יכולים לאמץ – שייכות לקטגוריה זו ארה"ב ואנגליה.

בארה"ב יש אימוץ פתוח (לא אימוץ עם קשר) והורים מאמצים עושים הסכם עם ההורים הביולוגיים. במנגנון הממשלתי יש אפשרות לאימוץ כזה והמנגנון הממשלתי מפקח. במצב זה, יש מקרים שבהם יש קשר בין ההורים המאמצים לבין ההורים המולידים ובין הקטין.

באנגליה, כמו בארה"ב, כל אדם שיכול לגדל ילד יכול לאמצו.

שבדיה היא בדיוק מה שאיילת בלכר פריגת דיברה עליו: שבדיה לא מנסה ליצור משפחה שדומה למשהו אחר: הזכויות החוקיות של ההורים המולידים מופקעות, הילד יכול לשאת את שם המשפחה של ההורים המולידים, ומגיל 12 הוא חייב לשאת את שם משפחתם, הוא יכול להינשא לאחיו המאומצים, הוא יכול ליצור קשר עם מי שהוא רוצה מהמשפחה המולידה. אין כאן שום כוונה ליצור משפחה מקובלת בחברה. המשפחה המאמצת בשבדיה משקפת את הדואליות בחיי המאומץ.

אביגיל סגל מוסיפה שגם בארץ יש אימוצים של חד מיניים, ויש מצבים שבהם היו מפגשים בין המשפחה המאמצת להורים המולידים.

דר מילי מאסס – באנגליה אימוץ נחשב פתרון רדיקאלי. מעדיפים שם אומנה או אופטורופוסות במשפחה. שם סוכנות אחת מייצגת את המאמצים סוכנות אחת את המאומצים וסוכנות שלישית את ההורים הביולוגיים, רק בארץ זה תחת קורת גג אחת!

הערות מהקהל: אמא מאמצת שיש לה קשר עם ההורים: נמצאת בקשר עם קבוצת הורים מאמצים אחרים באימוץ פתוח לילדים שכולם אומצו בגילאי 4-9 הניתוק מההורים הביולוגיים, פנטזיות על ההורה הביולוגי המופלא אימוץ פתוח מונע זאת וגם את הפחד מפתיחת תיק האימוץ בגיל 18.

אם חד הורית שאימצה בתה לפני 20 שנה: אימוץ פתוח. המקום היה של איפסור אימוץ פתוח כשגיבוש הזהות והשייכות היה בבחירת הבת.